

Franjo Pseničnjak

VJERA I TEOLOGIJA

(Uvodna riječ uz početak akademske godine 1977/78. na Odjelu za kršćanski nazor Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu)

Može se pričiniti pomodarskim danas u teologiji govoriti o odnosu ortodoksije i ortoprakse, jer to mnoge podsjeća na marksističku misao o odnosu teologije i prakse. No veza između pravovjerja i pravotvorja zapazena je davno prije marksizma. Uz početak nove akademske godine kušat ću izreći nekoliko misli o toj povezanosti koja je za teologiju veoma značajna.

1. Kršćanska praksa, kršćanska egzistencija, istinski kršćanski život vjere neophodan je uvjet za pravi teološki rad, za studij teologije. To je teza koju danas jednodušno podržavaju i teolozi i crkveno učiteljstvo.

Što je teologija? Nije svaki govor o Bogu ujedno i teološki, kako bi se to moglo zaključiti iz etimologije te riječi. Povijest, etnografija, sociologija, psihologija i filozofija religije nisu teologija, premda te znanosti na svoj način govore o Bogu. Raspravljanje o tim stvarnostima smatra se teološkim samo ako autor pretpostavlja da se fenomeni koje opisuje temelje na istinskoj božanskoj objavi koja se odražava, čuva i razvija u pravoj zajednici spasenja, u Crkvi. Prema današnjem općem mišljenju »teolog« je samo onaj istraživač kršćanske religije koji je vjernik, koji vjeruje te proučava kršćansku religiju polazeći od početnog prethodnog razumijevanja te vjere. Teologija nije ništa drugo nego vjera koja reflektira, a teolog je vjernik koji sistematski razmišlja o vjeri.*

1. Usp. Grgur XVI. u enciklici »Mirari vos« g. 1832., DS 2732; Pio IX. g. 1854, Denzinger-Banwart 1642. — R. LATOURELLE, *Théologie science du salut*, Bruges-Paris-Montréal 1968, str. 55. — Z. ALSZEGHY i M. FLICK, *Corne si fa la teologia*. Alba 1974, (»Teologia, attività della fede« str. 14—24; »Teologia, scienza della fede« str. 24—30). — Y. CONGAR, *La foi et théologie*, Tournai 1962, str. 127—129.

No podsjetimo se sada, bar sažeto i približno, što je vjera o kojoj teologija reflektira. Teologija obično razlikuje »fidem quae creditur« (vjeru koja se vjeruje ili sadržaj vjere) i »fidem qua creditur« (subjektivni čin kojim se prijanja uz sadržaj i uz objavitelja božanskih istina). No ta su dva vidika u životu jedan od drugoga neodvojivi. Danas više ne možemo dati odviše intelektualističku definiciju vjere, koja bi tu stvarnost nepotpuno izrazila: da je, naime, vjera tek prihvaćanje razumom niza tvrdnji zbog autoriteta Boga objavitelja. U takvom načinu gledanja može se dogoditi i ovaj paradoks: da netko priznaje i ispovijeda čitav katolički Credo, dok mu životna praksa ne odaje ništa od te ispovijedane vjere. On jest vjernik, no njegova se vjera u teologiji naziva »mrtvom«. On ima neki minimum vjere, koji je veoma daleko od razvijene i savršene vjere koja je »ljubavlju djelotvorna« (Gal 5,6). U tom drugom slučaju vjera je shvaćena cjelovitije, potpunije. Na II. vatikanskom saboru bilo je mnogo diskusije o tome da li da se vjera opiše onim minimumom koji se traži da se čovjekov čin može nazvati vjerom, ili pak da se opiše vjera u svom rascvatu i punini. Branitelji prve struje pozivali su se na Tridentski i I. vatikanski sabor, koji doista opisuju vjeru kao prijanjanje razuma uz istine koje je Bog objavio, i to zbog ugleda Boga objavitelja. Pristalice druge struje govorili su da Trident i I. vatikanski nisu o vjeri rekli niti kanili reći sve, nego su izrekli tek nešto, što je bilo potrebno u onom povijesnom kontekstu, a sada da je došlo vrijeme da se čin vjere opiše potpunije. Ta je tendencija prevagnula i Konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum* opisuje tu razvijenu i životnu vjeru ovako: »Bogu objavitelju treba odgovoriti živom i poslušnom vjerom kojom čovjek čitava sebe slobodno Bogu izručuje stavljajući na raspolaganje Bogu objavitelju potpuno i odano služenje i uma i volje i dajući slobodno pristanak objavi koju je on dao« (DV 5).[^]

Teologija je sistematsko razmišljanje vjernika o vjeri, i to o takvoj vjeri koja uključuje i dimenzije ljubavi i ufanja i predanja svega sebe Bogu. Takva vjera je polazna točka za teologiju i preduvjet teološkog studija. Tko je potpuniji vjernik, taj ima solidniju bazu za teološko razmišljanje. Ako nema tog religioznog i duhovnog vjerničkog iskustva, može se zacijelo »predavati« i »naučiti« materija koja je potrebna za ispite iz teologije, mogu se protumačiti različita teologumena, no ne može se obav-

2. Usp. J. ALFARO, »Foi et existence« u *NRTh* 6 (1968) 561–580, osobito 580. — J. ALFARO, *Cristologia e antropologia*, Assisi 1973, str. 485 si, 489 si, 502. — H. de LUBAC, *La foi chrétienne*, Paris 1970, str. 342. — H. de LUBAC, »Commentaire du préambule et du chapitre I« u *La révélation divine L Constitution dogmatique 'Dei Verbum'*, Paris 1963, str. 241–255. — R. BR., JČIĆ, »Povijesna uvjetovanost vjere« u *OZ* 4 (1976) 308. — R. SCHNACKENBURG, *Christliche Existenz nach dem Neuen Testament*, München 1967, str. 64: »U tu vjeru spada i to da se objavljeni sadržaj smatra istinitim i da ga volja prihvaća, no isto tako u nju spada i izgrađivanje života te oslanjanje na Boga, povjerenje u nj, a to sve znači osobnu povezanost s Bogom. Vjera prema Bibliji jest posvemašnje vezivanje čovjeka s Bogom, koje se vrši svjesno, neprestano se obnavlja i postaje čvrstim stavom.«

ljati uistinu teološki rad, tj. ne može doći do tog da se kroz formulacije otkrije i razjasni značenje kršćanskog misterija. Kao što seciranje mrtvog tijela nije dovoljno da se dobije prava i cjelovita slika o čovjeku, tako ni razmišljanje koje polazi od »mrtve« vjere ne može voditi do cjelovitog shvaćanja kršćanskog misterija u teološkom studiju.[^]

Možda bismo mogli tu nužnost produbljenog duhovnog života za teološki rad usporediti sa slučajem »genija« u profanim znanostima. »Genij« je na poseban način intelektualno otvoren i obdaren za izvjesne vidike stvarnosti; on ima neki tajnoviti predosjećaj za istinu na svom području, naslućuje rješenja i prije nego što ih može egzaktno dokazati, kadar je ukazati na nove putove koji će nadomjestiti stare; on ima tako istančanu pronicavost da kroz pojedinačne stvari i kroz isječke dobiva uvid u cjelinu. Genij, gledajući susljednost fenomena i činjenica, shvaća njihov unutrašnji odnos. On ima neku duboku srodnost s onim što proučava.

U teološkom radu potreban je sličan unutarnji afinitet prema objektu teologije, prema Bogu, koji se ima po životno ostvarenoj vjeri koju smo upravo opisali. Taj unutarnji afinitet (koji je sigurno dar odozgo) teolozi katkad opisuju kao skup darova Duha Svetoga zajedno sa živom vjerom, ufanjem i ljubavlju. Taj unutrašnji instinkt, »genij«, budi našu želju da upoznamo potpunije tajnu spasenja, koju sami doživljavamo, on nas upućuje u ispravnom smjeru. Stoga su već od najstarijih vremena, sve odonda kad se počela sistematski razvijati sveta znanost, učitelji teološke metodologije svraćali pažnju studenata na neke, mogli bismo reći, »asketske« zahtjeve ovog studija. Hugo od sv. Viktora traži nutarnju »disciplinu«. Drugi vatikanski sabor citira sv. Bonaventuru koji inzistira na duhovno-egzistencijalnom kontekstu teološkog studija (OT 16, bilj. 32). »Neka nitko ne misli da je dostatno čitanje bez unutrašnjeg žara, razmišljanje bez pobožnosti, istraživanje bez divljenja, promatranje bez ushićenosti, radinost bez poštovanja, znanje bez ljubavi, umna darovitost bez poniznosti, proučavanje bez božanske milosti, prodornost uma bez božanski nadahnute mudrosti.K"* Vjera je, dakle, jedan životni ambijent u kojem se ovaj studij jedino može odvijati. Kršćansko egzistiranje u takvom duhu, u Božjem Duhu, nenadoknadivo je za teološki rad.[^]

Stoga se u teološkom dokazivanju s pravom prilično često davalo posebno značenje »svetim« teozozima, npr. crkvenim naučiteljima, jer su kao sveci imali bolji »sensus fidelium«, bili su srodniji s vrhunaravnim misterijem. S pravom se pretpostavljalo da oni koji su više sjedinjeni s

3. Usporedba je uzeta od H. de LUBACA, *La foi chrétienne*, str. 343.

4. Sv. BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*, Prol. br. 4. Citirano iz *Dokumenti U. Vat. sabora*, Zagreb 1970, str. 356, bilj. 32.

5. Usp. 2. ALSZEGHY i M. FLICK, *Nav. dj.* str. 143–144. — J.-P. JOS-SUA, «Théologie et expérience chrétienne* u *Le service théologique dans l'Eglise*, Paris 1974, str. 111–116.

Kristom imaju i snažniji »osjećaj« za Krista, tj. veću sposobnost da sude o istinama tajne spasenja. Veliki stupovi Crkve bili su na taj način potpune osobnosti: od onog što su naučavali u životu su i živjeli, te nisu poznavali dualizma kasnijih vremena koji je razdvojio dogmatiku od duhovnosti. U tom je smislu shvatljivo i to da su veliki pokreti u povijesti Crkve, koji su najprije bili praksa, kao monastička obnova u XI—XII. st., evangelizam franjevačkog i dominikanskog reda itd. proizveli potom i svoju teologiju.⁶ H. U. von Balthasar zamjećuje sa zaprepaštenjem kako je H. Brémond početkom stoljeća napisao svoje djelo *Histoire littéraire du sentiment religieux* a da nije smatrao uopće potrebnim osvrnuti se na stanje u teologiji kao dogmatskoj znanosti — toliko je, naime, zavladao razdor između teologije i duhovnog vjerskog doživljavanja.⁷

Samo teologija koja izvire iz cjelovitog prijanjanja uz Boga jest autentična refleksija o vjeri, a ne o nekoj apstrakciji ili o nekoj minimalističkoj vjeri. Teologija koja bi bila samo pojmovna, formulistička, koja bi se zaustavljala na izričajima, pojmovima i formulama, a zanemarivala životnu osnovicu vjere, bila bi pseudoteologija, čak i štetna, jer bi mogla čovjeka zavarati i dati mu iluziju da je prodro u misterij, a zapravo bi se igrao s praznom ljušturom. Nerijetko se, nažalost, znalo čuti da se studenti nakon svog teološkog studija tuže da im studij nije pružio ništa za život i za naviještanje evanđelja. Nije li uzrok znatnim dijelom u tom što su se možda i oni i njihovi profesori bavili lupinom, ljuskom iza koje nije bilo unutrašnjeg proživljenog suglasja s onim što su proučavali? Ortodoksija i ortopraksa životno i sudbinski su vezane međusobno i u teologiji.⁸

2. No, a to je već druga točka ovog izlaganja, postoji i obrat: jedan pravi teološki rad ponovno, zauzvrat, hrani vjeru i kršćanski život. Spomenut ću, više natuknički, samo pokoju misao koja će osvjetliti ovu tvrdnju.

Osobe koje se brinu za osobni duhovni život ili pak za duhovni život drugih iskusile su da kontemplacija i razmatranje postaju prazni ako se ne hrane sadržajem koji je intelektualno razvijen i raščlanjen. Prema želji koncilskog dokumenta o odgoju i obrazovanju svećenika studenti teologije imali bi teološku nauku učiniti »hranom svog duhovnog života«

6. Usp. B. MONDIN, *Antropologia teologica*. Alba 1977, str. 26: »(Temeljni misterij vjere) budući da je on most između Boga i čovjeka, zahtijeva od teologa snažan duhovni život, trajnu meditaciju, žarku molitvu. Autentični teolozi bili su uvijek i veliki ljudi molitve. Sv. Toma provodio je sate u molitvi pred raspelom prije nego je pošao k pisaćem stolu da pisarima diktira stranice djela *Summa Theologiae*.« — H. U. von BALTHASAR, »Theologie und Heiligkeit« u *Verbum Caro. Skizzen zur Theologie I*, Einsiedeln 1960, str. 211 si. Autor govori o fatalnoj promjeni koja se je zbila u teologiji: od »kniende Theologie« (teologija koja kleči) nastala je »sitzende Theologie« (teologija koja sjedi), str. 224. — R. SCHNACKENBURG, *Nav. dj.* str. 71.

7. *Nav. dj.* str. 202.

8. Usp. G. TAVARD, *La théologie parmi les sciences humaines*, Paris 1975. str.

(OT 16). U današnjem svijetu jedva se može održati jedna viša razina kršćanskog života bez religiozne spoznaje koja mora biti potpunija od nekadašnje.

Svaka prava teologija korisna je za kršćanski život jer pruža molitvi širu i sigurniju tematiku; kontemplaciji daje nove elemente. Tko bi se u molitvi bavio uvijek istim mislima, postali bi mu bezukusni i oni sadržaji koji su na njega nekad veoma djelovali. Teološka refleksija svratit će mu pažnju na nove vidike u kršćanskom misteriju koje onda kontemplacija može proširivati i produbljivati.

Teologija, nadalje, vodi kršćanski život naznačujući koji su stavovi vlastiti Isusovu učeniku. Teološka spoznaja, npr. da se moram obratiti i kajati, zahvaljivati, zalagati se za druge, još ne znači da sam usvojio te stavove, no ipak će ta spoznaja biti poticaj u usmjerivanju kršćanskog života, jer se tu radi o spoznaji Božje riječi koja u sebi nosi božansku snagu i djelotvornost.

Konačno, teologija kontrolira kršćansko religiozno iskustvo. Oni koji provode intenzivni duhovni život često doživljavaju tjeskobe i boje se da se varaju na svom putu do Boga. Pa i duhovni vode nerijetko se pitaju do koje točke smiju podržavati i odobravati neke pojave u duhovnom životu svojih vođenika. Teologija je tu putokaz: razotkriva iluzije, upozorava na jednostranosti, obuzdava pretjeranosti. Zacijelo, i u suvremenoj euforiji različitih strujanja i pokreta u Crkvi, istinska će teologija lakše naći kriterije po kojima će razlučivati Božje djelovanje od onog koje to nije.'

Možda se nekome ova uvodna riječ pričinila odviše ekshortativnom. No smatram da takvi stavovi izvire iz naravi teologije. Zato nas ne iznenađuje da se danas prilično često baš s takvim naglaskom ponovno piše o teologiji. U tom smislu želim i profesorima i slušačima na Odjelu za kršćanski nazor da u svom studiju uspješno objedine pravovjerje i pravotvorje.